

Ochrona dynamiczna-

Ochrona dynamiczna, to pojęcia, które weszło do penitencjarystyki wraz ze zmianą postrzegania roli systemu więziennictwa. Genezy tego nowego, „dynamicznego” podejścia doszukiwać można się w ogólnej ewolucji podejścia do karania, resocjalizacji i izolacji. Nie jest bowiem tajemnicą fakt, że wraz z ogólnymi zmianami w społeczeństwach, zmieniały się także koncepcje dotyczące postępowania wobec przestępców, a wraz z tym całe systemy penitencjarne.

Aby zrozumieć koncepcję ochrony dynamicznej należy na wstępie zdefiniować sam system penitencjarny. Zdaniem L. Rabinowicza (lata '30 XX wieku) „system penitencjarny to całokształt, na który składają się przede wszystkim architektura więzienna i urządzenia celi, następnie organizacja wewnętrzna, stanowisko więźnia, rozkład dnia, cele przyświecające wykonaniu kary, dążności wychowawcze, zajęcia więźnia itd.¹” J. Śliwowski (lata '70 XX wieku) definiował go jako „całokształt przepisów i instytucji prawa penitencjarnego oraz urządzeń zakładów karnych zmierzających według określonego sposobu i metody do osiągnięcia zasadniczego celu kar”² natomiast J. Warylewski (wiek XXI) określał system penitencjarny jako „zespół dyrektyw określających zasady i sposoby wykonywania kary pozbawienia wolności, z uwzględnieniem reguł organizacyjnych i środków techniczno-materialnych pozwalających te zasady i sposoby realizować³”. Z biegiem lat zmieniała się zatem także sama definicja systemu penitencjarnego.

W historii więziennictwa możemy wyróżnić takie systemy penitencjarne jak:

- System wspólnego odbywania kary- w celach przebywają różni, często przypadkowo dobrani więźniowie, proces resocjalizacyjny w zasadzie nie przebiega, przeznaczeniem zakładów karnych była jedynie izolacja przestępców od społeczeństwa (XVIII)
- System celkowy- charakteryzował się próbą resocjalizacji przestępców poprzez pracę, milczenie i całkowitą izolację w surowo urządzonych celach (XVIII/XIX w)
- System progresywny- system ten charakteryzował nacisk na przystosowanie skazanego do życia w społeczeństwie po opuszczeniu ZK, a nie na izolację. W systemie tym zwracano uwagę na negatywne skutki całkowitej izolacji człowieka. (I połowa XIX w)
- Systemy amerykańskich reformatoryj- przestępcy nie byli skazywani na konkretną długość przebywania w zakładzie karnym, ale mieli za zadanie zdobyć określoną ilość

¹ L. Rabinowicz, Podstawy nauki o więziennictwie, Warszawa 1933, s. 38.

² J. Śliwowski, Prawo i polityka penitencjarna, Toruń 1978, s. 71.

³ J. Warylewski, Kara. Podstawy filozoficzne i historyczne, Gdańsk 2007, s. 186.

punktów, po zdobyciu których wychodzili na wolność. Punkty zdobywano m.in. za naukę, pracę i poprawne zachowanie. (II połowa XIXw)

Jak wskazano powyżej, system penitencjarny wciąż się zmieniał i ewoluował. Zmiany te może nie były szybkie i gwałtowne, jednak wraz z pojawieniem się nowych koncepcji, starano się sprawdzić je w praktyce szukając idealnego rozwiązania łączącego karę z izolacją i resocjalizacją. T. Kalisz podkreśla wręcz, że wyraźnie oddzielane kiedyś systemy, w dzisiejszych czasach zachodzą na siebie. W ten sposób dochodzi do krzyżowania się ze sobą ich najlepszych cech, co przynosi znaczące i rzeczywiste korzyści⁴.

Także wchodząc w XXI wiek starano się usprawnić więziennictwo tak, aby rozwiązania stosowane w zakładach karnych były adekwatne do zmian zachodzących w nowoczesnych społeczeństwach. Zmiany te bardzo wyraźnie widać w dokumentach międzynarodowych organizacji- np. Europejskie Reguły Więzienne przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w 1987 r, w których Komitet wzywa do przestrzegania praw człowieka w zakładach karnych oraz odpowiednie rozdzielanie przestępców (np. osobno kobiety i mężczyźni).

W kolejnych latach powstawały rekomendacje Rady Europy wprowadzające kolejne zmiany w systemach penitencjarnych państw- członków Rady. W 2006 roku Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych wziął pod uwagę istotne zmiany społeczne, które wpłynęły na poważne przemiany w polityce karnej w Europie na początku XXI wieku. Zgodnie z Rekomendacją Rec (2006)2, „Bezpieczeństwo zapewniane barierami fizycznymi i innymi środkami technicznymi uzupełniane jest dynamiczną ochroną gwarantowaną przez sygnały personelu znającego dobrze osadzonych będących pod ich kontrolą”⁵. (RADA EUROPY KOMITET MINISTRÓW Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych).

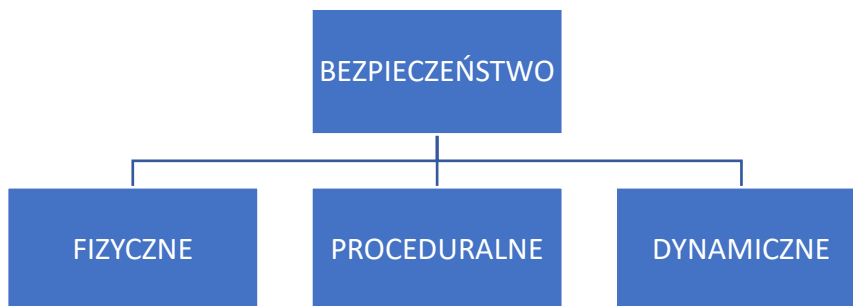
Zapoczątkowało to coraz szybsze wprowadzanie koncepcji ochrony dynamicznej w życie. W różnego rodzaju formach i rozmiarach koncepcja ta rozwijała się w systemach penitencjarnych państw europejskich już wcześniej, natomiast po oficjalnej rekomendacji Rady, państwa zaczęły rozważać wprowadzenie instytucjonalnych rozwiązań pozwalających tę koncepcję w pełni zaimplementować. Powstały także różnego rodzaju programy

⁴ Kalisz T., Zatrudnianie skazanych odbywających karę pozbawienia wolności, Wrocław 2004, s. 44.

⁵ 51.2 RADA EUROPY KOMITET MINISTRÓW Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych

międzynarodowe mające na celu wymianę doświadczeń z wprowadzania i stosowania ochrony dynamicznej w jednostkach penitencjarnych.

Koncepcja ochrony dynamicznej opiera się na założeniu, że bezpieczeństwo tworzone jest w oparciu o trzy filary: ochronę fizyczną, ochronę proceduralną i ochronę dynamiczną (rys. 1.)

Ochronę fizyczną tworzą zabezpieczenia techniczne- mury, kraty, drzwi, zamki, a także cały nowoczesny sprzęt m.in. monitoring i szeroko rozumiany system kontroli dostępu.

Ochrona proceduralna to wszelkiego rodzaju akty prawne i dokumenty ułatwiające i regulujące pracę funkcjonariuszy Służby Więziennej np.

- przeszukiwanie (zarówno pomieszczeń jak i pojedynczych osób)
- liczenie więźniów – sprawdzanie liczebności
- testowanie alarmów i systemów łączności
- kontrola kluczy
- procedury związane z zamykaniem pomieszczeń / cel
- kontrola narzędzi warsztatowych

Ochrona dynamiczna jest oparta na psychologii- interakcji, rozwijaniu kompetencji interpersonalnych, intrapersonalnych, umiejętności panowania nad emocjami i mediacji. Jest to zarazem koncepcja i metoda pracy oraz system zarządzania.

Zgodnie z tą koncepcją funkcjonariusze nadają priorytet tworzeniu i utrzymywaniu codziennej komunikacji oraz interakcji z więźniami. Kontakt taki oparty jest na wysokiej etyce zawodowej i ma na celu lepsze zrozumienie skazanych (ich pragnienia, wątpliwości, cele, problemy), a dzięki temu lepszą ocenę ryzyka i skuteczniejszą ochronę.

Niezwykle istotne są obserwacje i relacje, które nawiązywać powinni funkcjonariusze ze skazanymi. Są one kluczowe dla wycucia pierwszych oznak zagrożenia i przyczyniają się do świadomości czynników ryzyka -pomagają zobaczyć to, co jest mniej oczywiste i czego nie da się zobaczyć korzystając tylko z kamer monitoringu.

Dzięki bacznej obserwacji, jeszcze przed wystąpieniem zdarzenia mogącego stanowić zagrożenie dla funkcjonariusza lub bezpieczeństwa jednostki czy innego osadzonego, wprawiony pracownik Służby Więziennej może właściwie ocenić sytuację i wykryć gdy np. tworzy się niechciana organizacja między osadzonymi (hierarchia, grupy, subkultury więzienne), radykalizacja, chęć ucieczki, chęć zaatakowania innej osoby, oznaki zbliżającego się napadu agresji, zachowania autodestrukcyjne (suicydalne i presuicydalne).

Aby móc w pełni korzystać z możliwości jakie daje koncepcja ochrony dynamicznej niezbędne jest odpowiednie wykształcenie i wyszkolenie funkcjonariuszy. Niezbędny jest bowiem wysoki stopień profesjonalizmu, umiejętności interpersonalne i umiejętność mediacji.

Dobierając personel, powinno kłaść się nacisk na predyspozycje fizyczne i psychiczne kandydatów do Służby Więziennej bowiem praca ta jest niezwykle złożona i odpowiedzialna, polegająca na bacznej obserwacji niuansów i umiejętności szybkiej reakcji. Funkcjonariusz musi być odporny na manipulacje, których mogą chcieć dopuszczać się osadzeni podczas nawiązywania interakcji, ale także powinien być wzorem do naśladowania.

Niezwykle ważne umiejętności, które powinien nabyć funkcjonariusz przed przystąpieniem do pracy z osadzonymi to zdolność zidentyfikowania cech przestępców, które stanowią zagrożenie, zdolność do oceny ryzyka i samodzielnego stosowania środków ograniczających to ryzyko, umiejętność przeprowadzania kontroli bezpieczeństwa, umiejętność pracy w grupie i współpracy z innymi funkcjonariuszami (w tym umiejętność przekazywania informacji), zdolność komunikacyjna w rozmowie, której celem jest nawiązywanie profesjonalnej i pozytywnej relacji z osadzonymi.

W zakładach karnych, mimo stosowania najlepszych metod psychologicznych, nie da się uniknąć sytuacji niebezpiecznych, sporów, awantur czy ataków. Wynika to zarówno ze specyfiki osadzonych (często są to osoby skazane za rozbój, bójkę czy morderstwo) jak i ze specyfiki psychologii człowieka- w izolacji i sytuacji niewoli pojawiają się różnego rodzaju zachowania agresywne i autoagresywne.

Dlatego tak ważne są nie tylko umiejętności bacznej obserwacji pomagające uniknąć tych sytuacji i zareagować wystarczająco wcześnie, jeszcze przed uzewnętrznieniem się podejścia więźnia, ale także umiejętność mediacji i polubownego załatwiania sporów- zarówno tych między osadzonymi jak i między osadzonymi a odwiedzającymi (np. rodzinami).

Koncepcja ochrony dynamicznej nie wyklucza oczywiście wykorzystywania innych form ochrony- fizycznej czy proceduralnej. Zakłada jedynie, że bezpieczeństwo zapewniane barierami fizycznymi i innymi środkami technicznymi uzupełniane jest DYNAMICZNĄ OCHRONĄ gwarantowaną przez sygnały personelu znającego dobrze osadzonych będących pod ich kontrolą. Należy zatem w tym miejscu dodać, że czasem, mimo wysokich umiejętności interpersonalnych oraz zdolności mediacyjnych zdarzy się sytuacja, w której niezbędne będzie użycie środka przymusu bezpośredniego lub broni. Warto jednak zaznaczyć, że te specjalne środki stosowane są tylko w szczególnych okolicznościach i ograniczane są do minimum mającego zapewnić bezpieczeństwo zakładu karnego, funkcjonariuszy i osadzonych. Musi także istnieć jasna procedura, którą stosuje się w przypadku konieczności zastosowania takich środków.

Trzeba również wskazać, że zgodnie z koncepcją ochrony dynamicznej personel zakładu karnego nie używa siły przeciwko więźniom z wyjątkiem samoobrony lub w przypadku usiłowania ucieczki albo czynnego lub biernego oporu fizycznego wobec nakazu zgodnego z prawem i zawsze jako środka ostatecznego, a dodatkowo, z wyjątkiem konieczności operacyjnej, personel zakładu nie nosi broni ostrej w granicach więzienia, zaś jawne okazywanie posiadania środków przymusu bezpośredniego, w tym pałek, przez osoby mające kontakt z więźniami, jest zakazane w granicach więzienia, chyba że jest to konieczne dla bezpieczeństwa podczas szczególnych incydentów. Trzeba także podkreślić, że tylko odpowiednio przeszkolony funkcjonariusz otrzymuje broń.

Koncepcja ochrony dynamicznej jest zatem koncepcją stawiającą na znalezienie równowagi pomiędzy sukcesem resocjalizacji a bezpieczeństwem funkcjonariusza i jednostki. Aby jednak znaleźć równowagę w różnych reżimach i kontekstach, trzeba zrozumieć i zdefiniować polityczne, kulturowe, socjologiczne i organizacyjne czynniki. Te czynniki odegrają ważną rolę w relacji więźniowie vs funkcjonariusze.

Dlatego wciąż w ramach tej koncepcji powtarza się kwestię umiejętności interpersonalnych i komunikacyjnych. Ważna jest również znajomość języków obcych oraz innych kultur przez funkcjonariuszy. Należy bowiem zwrócić uwagę na fakt, że wśród osadzonych mogą znajdować się osoby wyznające inną religię i posługujące się innym językiem. A takie osoby także należy objąć ochroną dynamiczną, co może stanowić wyzwanie dla funkcjonariuszy nie znających tradycji i kultury (a w tym postaw, celi i priorytetów) skazanego.

Jak wspomniano wcześniej, koncepcja ochrony dynamicznej to także sposób zarządzania jednostką penitencjarną. Bardzo ważna jest w tym modelu klasyfikacja więźniów, i kategoryzacja osadzonych (podzielenie osadzonych zgodnie z okresami odbywania kary, stopniem demoralizacji, rodzajem kary) ale także umiejętność zarządzania personelem. To do kierownictwa należy odpowiedni dobór funkcjonariuszy i ich odpowiednie wykształcenie. Niezwykle ważne jest budowanie zaufania i poczucia więzi między funkcjonariuszami, a także przekazanie podwładnym części kompetencji oraz wykształcenie w nich umiejętności podejmowania decyzji. Zarządzanie jednostkami w ochronie dynamicznej jest bowiem odejściem od zdepersonalizowanych relacji i od scentralizowanego podejścia do takiego, które jest spersonalizowane i zdecentralizowane.

Zaufanie między funkcjonariuszami jest niezwykle ważne, gdyż stanowią oni zespoły multidyscyplinarne składające się z funkcjonariuszy więziennych, psychologów, pracowników socjalnych, nauczycieli, zakonników i pielęgniarek, które wspólnie szukają najlepszego rozwiązania do obsługi jednostki, uwzględniając bezpieczeństwo i resocjalizację. Funkcjonariusze zatem muszą ze sobą współpracować, umiejętnie przekazywać sobie informacje i dbać o bezpieczeństwo swoje nawzajem oraz całej jednostki.

Kolejnym z zadań funkcjonariuszy, oprócz bacznej obserwacji osadzonych, jest bowiem dbanie o przywrócenie ich społeczeństwu. Dlatego tak ważna jest współpraca funkcjonariuszy z różnymi specjalizacjami- m.in. psychologów, wychowawców i funkcjonariuszy działu ochrony. Dopiero ich wspólny wysiłek może skutkować pozytywnymi efektami i resocjalizacją osadzonych.

Resocjalizacja odbywa się poprzez zajęcie osadzonych działaniami konstruktywnymi i celowymi, które przyczyniają się do ich przyszłej ponownej integracji ze społeczeństwem. Poprzez pozytywne relacje i pracę osadzeni zaczynają chcieć się poprawić. Ważne są w tym systemie nagrody mające motywować więźniów do poprawnych zachowań. Katalog nagród oraz ich regulamin powinien być jasno określony i zrozumiały dla osadzonych.

Oczywiście, ochrona dynamiczna zakłada również różnego rodzaju sankcje za złe zachowanie osadzonych. Bezpieczeństwo w jednostkach ze względu na potrzebę radzenia sobie ze złym zachowaniem, musi być poparte kodeksem dyscyplinarnym. Sankcje muszą być częścią systemu, ale trzeba je stosować uczciwie. Zarówno kary jak i nagrody muszą być stosowane jasno, uczciwie i bez dyskryminacji.

Podsumowując, ochrona dynamiczna to koncepcja i metoda pracy, dzięki której pracownicy priorytetowo traktują tworzenie i utrzymanie codziennej komunikacji i interakcji z osadzonymi w oparciu o wysoką etykę zawodową. Dynamiczna ochrona ma na celu lepsze zrozumienie osadzonych i ocenę zagrożeń, jakie mogą stwarzać, a także zapewnienie bezpieczeństwa, ochrony i porządku, przyczyniając się do resocjalizacji osadzonych.

Ochrona dynamiczna ma na celu zwiększenie szans osadzonych na reintegrację, poprzez wprowadzenie szeregu istotnych zmian w zarządzaniu zakładami karnymi, zachęcając do rozwijania dobrych relacji osobistych z więźniami, do poznawania i rozumienia ich jako jednostek, niesienia współczującej pomocy i angażowania się w konstruktywny dialog z nimi.

Efektami wprowadzenia w jednostkach penitencjarnych trzeciego filaru bezpieczeństwa, jakim jest ochrona dynamiczna są:

- bezpieczniejsze i uporządkowane więzienie;
- w dłuższej perspektywie bezpieczniejsze społeczeństwo; lepszy sąsiad, lepsze społeczeństwo
- mniejsze prawdopodobieństwo, że osadzeni używają wobec funkcjonariuszy przemocy;
- praca w służbie więziennej będzie bardziej znacząca i satysfakcjonująca;